

La instància de la lletra a l'inconscient o la raó d'ençà de Freud*

per Jacques Lacan

Oh ciutats del mar! Veig aquí on són els vostres ciutadans, homes i dones, amb els braços i les cames amarrats estretament amb lligams sòlids per una gent que no sentirà gens ni mica el vostre llenguatge; i només entre vosaltres podreu exhalar, queixant-vos llagrimejant, lamentant-vos i sospirant, els vostres dolors i els vostres planys per la llibertat perduda. Car aqueixos que us amarren no comprendran la vostra llengua; ni tampoc vosaltres els comprendreu.

(LEONARDO DA VINCI)¹

Si el tema d'aquest volum 3 de «La Psychanalyse»² em feia fer aquesta contribució, aquesta deferència la dec a això que hom hi descobrirà, i pel fet que la introduueixo tot situant-la entre l'escrit i la paraula: serà a mig camí.

En efecte, l'escrit es distingeix per una prevalença del *text*, en el sentit que hom veurà ací que aquest factor del discurs pren. Això hi és permès per aquest estrenyiment que, segons el meu parer, no ha de deixar al lector cap sortida que no sigui la seva entrada, que prefereixo difícil. No hi haurà doncs ací un escrit en el sentit que dono a aquest terme.

A les meves lliçons de seminari els concedeixo la propietat de nodrir-les amb una aportació cada vegada inèdita; i això m'ha impedit fins al dia d'avui de donar-ne un text com aquest, exceptuant-ne una ** —que d'altra banda n'era una qualsevol de la sèrie—, a la qual ací no val a referir-s'hi si no és per l'escala de la seva tòpica.

* Jacques LACAN, *L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud*, «La Psychanalyse», 3 (1957), ps. 47-81. Fou tornat a publicar als *Écrits* de Jacques LACAN (París 1966), ps. 493-528, que és d'on traduïm. La versió de butxaca de 1970 ens ha servit per verificar algunes faltes menudes.

Les notes del traductor van amb asterisc. Els afegitons d'aquest són entre claudàtors.

1. *De les criatures en bolquers*, dins *Carnets: Codice Atlantico 145*. r. a., trad. Louise Servicen (París), Gallimard, t. II, p. 400.

2. *Psychanalyse et sciences de l'homme*.

** De fet, dues: la del 10 de febrer de 1954, *Introduction et Réponse au commentaire de Jean Hyppolite sur la Verneinung de Freud*; i la del 26 d'abril de 1955, sobre *La lettre volée*. Publicades respectivament als vols. 1 i 2 de «La Psychanalyse» i als *Écrits*, ed. cit., ps. 369 i ss., 11 i ss. (N. del t.)

Perquè la urgència que ara mateix faig servir de pretext per deixar estar aquestes mires, no fa sinó encobrir la dificultat que presenta que, si la sostinc a l'escala en què haig de presentar ací la meua ensenyança, no vagi a passar massa lluny de la paraula: les mesures d'aquesta, diferents de les del text, són essencials per a l'efecte de formació que cerco.

És per això que he agafat el biaix d'una xerrada que em fou demanada en aquest instant precís pel grup de filosofia de la Fédération des Étudiants ès Lettres,³ per prendre l'acomodació propícia per a la meua exposició: la seva generalitat necessària resultava estar d'acord amb el caràcter extraordinari de la seva audiència, però el seu objecte únic venia a trobar-se amb la connivència de llur qualificació comuna, la literària, a la qual el títol que he posat ret homenatge.

¿Com oblidar, en efecte, que Freud mantingué constantment i fins a la seva fi l'exigència primera d'aquesta qualificació per a la formació dels psicoanalistes, i que va designar la *universitas litterarum* de sempre el lloc ideal per a la seva institució?⁴

Així, el recurs al moviment d'aquest discurs, restituint de calent en calent, assenyalava a més a més, via aquells a qui el destino, aquells a qui no s'adreça pas.

Vull dir: ningú entre aquells que, per la fi que sigui dins la psicoanàlisi, toleren que la seva disciplina es prevalgui d'alguna falsa identitat.

Vici d'hàbit i, pel que fa al seu efecte mental, de la classe de vicis que fan que àdhuc la vertadera identitat pugui semblar-hi una coartada entre d'altres. Esperem que almenys el redoblament refinat d'aquesta els més subtils no el deixaran passar de llarg.

És així que hom observa amb curiositat el canvi de direcció que s'enceta, per tot allò que fa a la simbolització i al llenguatge, a l'«Int. J. Psychoanal.»,* a còpia de dits humits remenadors de folis de Sapir i de Jespersen. Aquests exercicis són encara novells, però és sobretot el to el que no ho és. Una certa seriosa formalitat fa somriure quan reingressa al verídic.

¿I com podria ser que fins i tot un psicoanalista d'avui en dia** no s'hi hagi de sentir pas portat a tocar la paraula, quan la seva experiència en rep l'instrument, el marc, el material i fins i tot el soroll de fons de les seves incerteses?

I. *El sentit de la lletra*

El títol que hem posat dona a entendre que, més enllà d'aquesta paraula, és tota l'estructura del llenguatge allò que l'experiència psicoanalítica descobreix a l'inconscient. Que d'antuvi estigui l'esperit alerta: li pot tocar repassar la idea que l'inconscient no sigui més que la seu dels instints.

Aquesta lletra, però, com cal prendre-la ací? Llis i ras, atenint-se a la lletra.

Designem lletra aquest suport material que el discurs concret manlleua del llenguatge.

3. La xerrada tingué lloc el 3 de maig a l'amfiteatre Descartes de la Sorbona i la discussió va prosseguir al davant d'uns vasos.

4. *Die Frage der Laienanalyse*, G. W., xiv, ps. 281-283.

* «International Journal of Psycho-Analysis» (Londres 1920 i ss.). (N. del t.)

** Cf. l'escrit de Lacan sobre *La direction de la cure et les principes de son pouvoir*, dins *Écrits*, ed. cit., ps. 585-645, on critica àmpliament una obra carrinclona intitulada *La psychanalyse d'aujourd'hui*. (N. del t.)

Aquesta simple definició suposa que el llenguatge no es confon pas amb les diverses funcions somàtiques i psíquiques que fan bon servei o mal servei en el subjecte parlant.

Això per la raó primera que el llenguatge, amb la seva estructura, preexisteix a l'entrada que hi fa cada subjecte en un moment del seu desenvolupament mental.

Assenyalarem que les afàsies, causades per lesions purament anatòmiques dels aparells cerebrals que donen a aquestes funcions el seu centre mental, presenten en conjunt un repartiment dels seus dèficits que segueix les dues vessants de l'efecte significant d'això que ací anomenem la lletra, en la creació de significació.⁵ A aquesta indicació li aportarà llum el que seguirà.

A més, el subjecte, si bé pot semblar serf del llenguatge, més ho és encara d'un discurs en el moviment universal del qual el seu lloc és ja inscrit quan neix, encara que no sigui més que sota la forma del seu nom propi.

Fer referència a l'experiència de la comunitat prenent-la com a substància d'aquest discurs no resol res. Perquè aquesta experiència pren la seva dimensió essencial dins de la tradició que aquest discurs instaura. Aquesta tradició, i ben abans que el drama històric no s'hi inscriví, funda les estructures elementals de la cultura. I aquestes estructures mateixes revelen una ordenació dels intercanvis que, encara que pugui ésser inconscient, és inconcebible fora de les permutacions que el llenguatge autoritza.

D'on resulta que la dualitat etnogràfica de la natura i la cultura és a punt de ser substituïda per una concepció ternària —natura, societat i cultura— de la condició humana. I bé podria ser que aquest tercer terme quedés reduït al llenguatge, és a dir, a això que distingeix essencialment la societat humana de les societats naturals.

Nosaltres no prendrem ara partit en això, tampoc no en farem un punt de partida, i deixarem a les seves tenebres les relacions originals del significant amb el treball. Ens acontentarem, per desèixer-nos amb una agudesia de la qüestió referida a la funció general de la *praxi* en la gènesi de la història, d'apuntar que la mateixa societat que en el seu dret polític sembla que ha restaurat alhora el privilegi dels productors i la jerarquia causatòria de les relacions de producció amb les superestructures ideològiques, no ha parit pas un esperanto que tingués amb el real socialista unes relacions tals que haurien posat fora de debat, i ja des de l'arrel, tota possibilitat de formalisme literari.⁶

Per la nostra banda només ens fiarem de les premisses, que han vist confirmar el seu preu quan el llenguatge ha conquerit efectivament en elles a l'experiència el seu estatut d'objecte científic.

Perquè aquest és el fet gràcies al qual la lingüística⁷ es presenta en posi-

5. Aquest aspecte, molt suggestiu per tal com dóna la volta a la perspectiva de la «funció psicològica» que en aquesta matèria tot ho enfosqueix, apareix en canvi lluminós a l'anàlisi purament lingüística de les dues grans formes de l'afàsia que ha pogut ordenar un dels caps de la lingüística moderna, Roman Jakobson. Cf. la més accessible de les seves obres, *Fundamentals of Language* (amb Morris Halle), Mouton and Co., S'-Gravenhage, als capítols I a IV, de la segona part, així com al recull de traduccions, a cura de Nicolas Ruwet, aparegut a les Edicions de Minuit amb el títol: *Essais linguistiques*. [De fet *Essais de linguistique générale*.]

6. Hom recordarà que la discussió referent a la necessitat de l'adveniment d'un nou llenguatge a la societat comunista realment tingué lloc, i que Stalin, per alleujament d'aquells que tenien confiança en la seva filosofia, va tallar pel dret amb aquests termes: el llenguatge no és una superestructura.

7. La lingüística, diem; és a dir, l'estudi de les llengües existents en la seva estruc-

ció de pilot en aquest terreny al voltant del qual una reclassificació de les ciències assenyalava, com és de regla, una revolució del coneixement. Només les necessitats de la comunicació ens el fan inscriure al capítell d'aquest volum sota del títol de «ciències de l'home», malgrat la confusió que pot trobar-hi cobert.

Per indicar l'emergència de la disciplina lingüística, direm que aquesta consisteix, tal i com és el cas de tota ciència en el sentit modern del terme, en el moment constituent d'un algorisme que la funda. Aquest algorisme és el següent:

S

—
s

que es llegeix: significat partit per significat, on el «partit per» respon a la ratlla que en separa les dues etapes.*

El signe escrit així mereix que sigui atribuït a Ferdinand de Saussure, encara que no es redueixi estrictament a aquesta forma en cap dels nombrosos esquemes sota dels quals apareix a l'edició de les diverses lliçons dels tres cursos dels anys 1906-07, 1908-09, 1910-11, que la devoció d'un grup de deixebles va reunir sota del títol de *Cours de linguistique générale*: publicació primordial per transmetre una ensenyança digna d'aquest nom, és a dir, que hom no pot deturar si no és seguint el seu moviment propi.

Per aquesta raó és legítim que li sigui retut l'homenatge de la formalitza-

S

ció — en què es caracteritza, en la diversitat de les escoles, l'etapa moderna

s

de la lingüística.

En efecte, la temàtica d'aquesta ciència és des de llavors suspesa a la posició primordial del significat i del significat, com a ordres distints i separats inicialment per una barrera que es resisteix a la significació.

És això mateix el que farà que sigui possible un estudi exacte dels enllaços propis del significat i de l'amplitud de llur funció en la gènesi del significat.

Perquè aquesta distinció primordial va molt més enllà del debat que es refereix a l'arbitrarietat del signe, tal i com l'havia elaborat ja la reflexió antiga, fins i tot més enllà de l'atzucac, que ja des de la mateixa època era sentit, de l'oposició a la correspondència biunívoca del mot a la cosa, encara que fos només en l'acte de posar nom. I això al revés de les aparences que en dóna el paper que li és imputat a l'índex que apunta a un objecte en l'aprenentatge que fa el subjecte *infans* de la seva llengua materna, o en l'ús dels mètodes escolars que en diuen concrets per a l'estudi de les llengües estrangeres.

---

tura i en les lleis que s'hi revelen. Això deixa a fora: la teoria dels codis abstractes, impropriament posada sota la rúbrica de la teoria de la comunicació; la teoria, constituïda a l'estil de la ciència física, dita de la informació; i àdhuc tota la semiologia més o menys hipotèticament generalitzada.

* Un francès, el trencat «x/y» el llegeix «x sur y». D'acord amb això, Lacan diu «*signifiant sur signifié*», o sigui «significant sobre significat», indicant així la supremacia del significat. En català llegim «x partit per y». Perdem un sentit en guanyar-ne un altre (això és traduir); i aquest nou sentit ens sembla respondre perfectament a la lògica lacaniana del significat: per cobrir el camp del significat, el significat ha de partir-se. (*N. del t.*)

Per aquest camí les coses no poden anar més lluny sense la demostració que no hi ha cap significació que se sostingui si no és per la remissió a una altra significació: a l'extrem topem amb l'observació que no hi ha cap llengua existent per a la qual es plantegi la qüestió de la seva insuficiència per cobrir el camp del significat; és un efecte de la seva existència com a llengua que respongui a totes les necessitats. Si ara ens poséssim a estrènyer en el llenguatge la constitució de l'objecte, no podríem fer altra cosa que constatar que aquesta només ens la trobem al nivell del concepte, ben diferent de cap nominatiu, i que la *cosa*, pel fet de reduir-se amb tota evidència al nom, es romp en el doble raig divergent de la «causa» en què ha anat a posar-se a l'abric, a la nostra llengua, i el del «res» en favor del qual ha fet abandó de la seva vestidura llatina (*rem*).

Aquestes consideracions, per més existents que siguin per al filòsof, ens despisten del lloc des d'on el llenguatge ens interroga sobre la seva natura. I fracassarem en sostenir-ne la qüestió mentre no ens hàgim després de la il·lusió que el significant respon a la funció de representar el significat o, millor dit, que el significant hagi de respondre de la seva existència a títol de qual·sevol significació.

Perquè fins i tot si es redueix a aquesta darrera fórmula, l'heretgia és la mateixa. És ella la que condueix el lògic-positivisme a la percaça del sentit del sentit, del *meaning of meaning*,* que és com anomenen, en la llengua en què els seus fervents es rabegen, l'objectiu. D'ací que hom constati que el text més carregat de sentit es resol analitzat així en insignificants foteses, i que només resisteixen els algorismes matemàtics, els quals, tal com cal, són sense cap sentit.⁹

S

Resta el fet que l'algorisme —, si només en podíem treure la noció del paral·lelisme dels seus termes superior i inferior, pres cada un d'ells globalment només, continuarà essent l'enigmàtic signe d'un misteri total. I, és clar, aquest no és el cas.

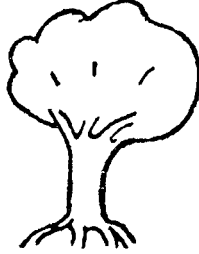
Per copsar la seva funció començaré per produir la defectuosa il·lustració amb què clàssicament hom n'introdueix l'ús. Heus-la aquí:

8. Cf. el *De magistro* de sant Agustí, del qual vaig comentar el capítol «De significatione locutionis» al meu seminari el 23 de juny de 1954. [Jacques LACAN, *Séminaire, livre I. Les écrits techniques de Freud*, París, Seuil, 1975, ps. 271-286.]

* La referència a tot el positivisme lògic passa aquí per l'obra de C. K. OGDEN i I. A. RICHARDS, *The Meaning of Meaning* (Nova York 1923). (*N. del t.*)

9. Així, el senyor Richards, autor precisament d'una obra sobre els procediments apropiats per a aquest objectiu, ens en mostra, en una altra obra, l'aplicació. Per fer-ho escollí una pàgina de Mengt Tsé, Mencí per als jesuïtes: *Mencius on the mind* que es diu, vist l'objecte del tros. Les garanties aportades a la puresa de l'experiència no li són inferiors en res al luxe dels seus acostaments. I el lletrat expert en el cànon tradicional on el text s'insereix, el trobem al lloc mateix de Pequín al qual la centrifugadora en demostració va ser transportada sense reparar en les despeses. I, transportats, no ho serem pas menys, i més baratet quan veurem operar-se la transformació d'un bronze que fa soroll de campana per poc que li passi al frec el pensament, en una mena de baieta de netejar la pissarra del psicologisme anglès més aclaparador. No sense de seguida, ai las!, identificar-la a la pròpia meninge de la clepsa de l'autor, única resta que subsisteix del seu objecte, i d'ell mateix, després de l'exhaustió del sentit de l'un, i del seny de l'altre.

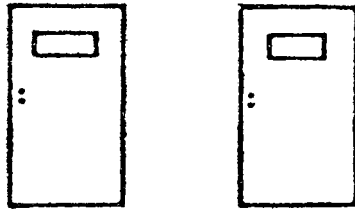
ARBRE

on veiem quina empara li obre a la direcció que anteriorment hem indicat com a errònia.

Vaig substituir-la, al davant dels meus oients, per una altra, que només podia pretendre's més correcta perquè exagerava en la dimensió incongruent a la qual el psicoanalista encara no ha renunciat del tot, tenint com té el sentiment que el seu conformisme només té preu a partir d'aquesta dimensió. Heus aquí aquesta altra:

HOMES   DONES

en la qual veiem que, sense estendre gaire l'abast del significat interessat en l'experiència, això és, fent només que n'hi hagi dos d'espècies nominals, amb la simple juxtaposició de dos termes el sentit complementari dels quals sembla que amb això hagi de consolidar-se, es produeix la sorpresa d'una precipitació de sentit inesperada: a la imatge de dues portes bessones que simbolitzen, amb la mena de cabina electoral oferta a l'home occidental per donar satisfacció a les seves necessitats naturals fora de casa seva, l'imperatiu que sembla compartir amb la gran majoria de les comunitats primitives i que sotmet la seva vida pública a les lleis de la segregació urinària.

Això no serveix només per deixar esbalaït amb un cop baix el debat nominalista, sinó per ensenyar com el significat entra de fet en el significat; a saber sota una forma que, no essent, com no ho és, immaterial, planteja la qüestió del seu lloc a la realitat. Puix per haver d'apropar-se a les plaquetes esmaltades que el suporten, la mirada pampalluguejant d'un curt de vista tindria justificada la pregunta de si és ben bé allí on ha de veure el significat; i en aquest cas el seu significat rebria de la doble i solemne processó de la nau superior els honors darrers.

Però cap exemple construït no podria igualar el relleu que hom troba al viscut de la veritat. I així no tinc ocasió d'estar descontent per haver forjat aquest: puix que despertà en la persona més digna de la meva fe aquest record de la seva infància que, feliçment vingut així al meu abast, es col·loca aquí de la millor manera.

Un tren arriba a l'estació. Un nen petit i una nena petita, germà i germana, seuen en un compartiment davant per davant a la banda en què la finestra que dóna a l'exterior deixa desenrotllar la visió dels edificis de l'andana al llarg de la qual el tren s'atura: «Té! —diu el germanet—, som a Dones!». «Imbècil! —li respon la germaneta—, no veus que som a Homes?»

Deixant de banda que, en efecte, els rails en aquesta història materialitzen la ratlla de l'algorisme saussurià sota una forma feta ben bé per suggerir que la seva resistència pugui ésser d'una altra mena que la dialèctica, caldria tenir els ulls al clatell* per fer-se un embolíc sobre el lloc respectiu del significat i del significat, i per no seguir des de quin centre irradiant el primer ve a reflectir la seva llum en la tenebra de les significacions inacabades.

Perquè ara portarà la Dissensió, animal només, i destinada a l'oblit de les boirines naturals, de potència desmesurada, implacable a les famílies i hostilitzadora dels déus, de la guerra ideològica. Homes i Dones seran a partir d'ara per a aquests infants dues pàtries cap a les quals llurs ànimes partiran amb cops d'ala divergents i sobre les quals els serà tant més impossible de pactar que, pel fet de ser en veritat la mateixa, cap d'ells no podria aflluïxar sobre l'excel·lència de l'una sense atemptar contra la glòria de l'altra.

Deixem-ho aquí. Hom diria que parlem de la història de França. Més humana, com cal, puix que l'evocem ací, que la d'Anglaterra, destinada a bolcar-se del Cap Gros al Cap Xic de l'ou del Degà Swift.

Queda per concebre quin marxapeu i quin passadís la S del significat, visible aquí als plurals amb els quals centra les rebudes que té a l'altra banda del vidre de la finestra, ha de franquejar per abocar-se recolzat en les canalitzacions per les quals, com fan l'aire calent i l'aire fred, la indignació i el menyspreu vénen a bufar banda d'ací.

Una cosa és certa, i és que en qualsevol cas aquest accés no ha de comportar, si és que l'algorisme —, ratlla i tot, li convé, cap significació. Puix

que l'algorisme, en la mesura en què ell mateix no és més que pura funció del significat, no pot revelar en aquesta transferència res més que una estructura de significat.

Doncs bé: l'estructura del significat és, com se sol dir comunament del llenguatge, que sigui articulat.

Això vol dir que les seves unitats, d'onsevolga que es parteixi per dibuixar les seves intromissions recíproques i els seus englobaments creixents, són sotmeses a la doble condició de reduir-se a uns elements diferencials últims i de compondre'ls segons les lleis d'un ordre tancat.

Aquests elements, descobrint decisiu de la lingüística, són els *fonemes*, en què no cal buscar cap constància *fonètica* a la variabilitat modulatòria on aquest terme s'aplica, sinó el sistema sincrònic dels aparellaments diferencials,

* L'original diu: «il faudrait, c'est bien l'image qui convient, ne pas avoir les yeux en face des trous pour...». La imatge que convé, efectivament, és a l'abast del francès: «no tenir els ulls davant per davant dels forats». (N. del t.)

necessaris per al discerniment dels vocables en una llengua donada. Amb la qual cosa veiem que un element essencial en la paraula mateixa estava predestinat a esmunyir-se en els caràcters mòbils que, Didots o Garamonds, amuntegant-se a la caixa baixa del tipògraf, fan present d'una manera vàlida això que anomenem la lletra, a saber, l'estructura essencialment localitzada del significat.

Amb la segona propietat del significat, la de compondre's segons les lleis d'un ordre tancat, s'afirma la necessitat del substrat topològic del que el terme de cadena significat, que faig servir ordinàriament, dóna una aproximació: anelles el collaret de les quals es tanca amb un altre collaret fet d'anelles.

Així són les condicions d'estructura que determinen —com a gramàtica— l'ordre de les intromissions constituents que van del significat fins a la unitat immediatament superior a la frase, i —com a lèxic— l'ordre dels englobaments constituents que van del significat fins a la locució verbal.

Costa ben poc adonar-se que, dins dels límits en què s'aturen aquestes dues empreses d'aprehensió de l'ús d'una llengua, només les correlacions del significat al significat donen el patró de mesura de tota recerca de significació, tal com ho marca la noció d'ús d'un taxiema o d'un semantema, noció que remet a uns contextos del grau justament superior al de les unitats interessades.

Però el fet que les empreses de la gramàtica i del lèxic s'esgotin en un cert límit, no ens dóna motiu per pensar que la significació regni més enllà sola i sense reserves. Això fóra un error.

Car el significat, per la natura que té, s'anticipa sempre al sentit. S'hi anticipa desplegant d'alguna manera al seu davant la seva dimensió. Tal com ho veiem al nivell de la frase quan aquesta s'interromp abans del terme significatiu. Mai no..., El cert és..., Potser tal vegada... No per això fa menys sentit; i tant més feixugament ofegador que es basta a si mateix en el fer-se esperar.¹⁰

Però no és diferent el fenomen que, amb només el retrocés d'un *però*, fent-la aparèixer bella com la Sulamita i honesta com la puella,* guarneix i prepara la negra per a les noces i la pobra per a la subhasta.

D'aquí que puguem dir que és a la cadena del significat on el sentit *in-sisteix*, però que cap dels elements de la cadena no *consisteix* en la significació de la qual és capaç al moment precís.

La noció d'un lliscament incessant del significat davall del significat s'imposa doncs. Lliscament que Ferdinand de Saussure il·lustra amb una figura que s'assembla a les dues sinuositats de les aigües superiors i inferiors de les miniatures dels manuscrits del Gènesi. És un doble flux en què sembla ben prima la base de referència feta per les fines ratlles de pluja que hi dibuixen

10. En la qual cosa l'hal·lucinació verbal, pel fet de revestir aquesta forma, ens obre de vegades una porta de comunicació, que fins ara, en no veure-la, ningú l'encertava, amb l'estructura freudiana de la psicosi (Seminari de l'any 1955-56). [Jacques LACAN, *Séminaire, livre III. Les psychoses*, París, Seuil, 1981.]

* L'original diu *«la rosière»*: joveneta que en certs pobles rep solemnement una recompensa (en altres temps una corona de roses) per la seva gran reputació de virtut. (N. del t.)

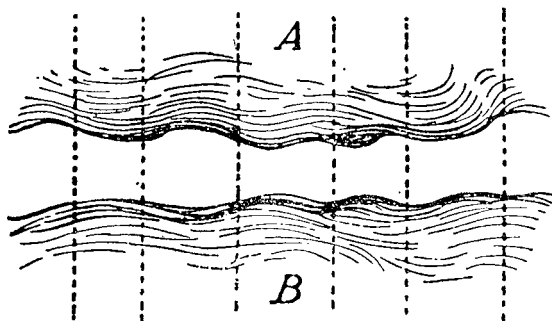
els puntejats verticals que es considera que hi limiten segments de correspondència.*

Tota l'experiència és en contra d'això. Ella m'ha fet parlar, en un moment donat del meu seminari sobre les psicosis, dels «punts d'encoixinat»,** requerits per aquest esquema per donar compte de la dominància de la lletra en la transformació dramàtica que el diàleg pot operar en el subjecte.¹¹

Però el caràcter lineal que F. de Saussure té per constituent de la cadena del discurs, conformement a la seva emissió per una sola veu i a la línia horitzontal en què s'inscriu a la nostra escriptura, si bé en efecte és necessari, no és suficient. Només s'imposa a la cadena del discurs en la direcció en què és orientada en el temps; essent-hi fins i tot presa com a factor significant en totes les llengües en què, posem per cas, «El gos encaçava el minyó» capgira el seu temps si inverteix els seus termes.

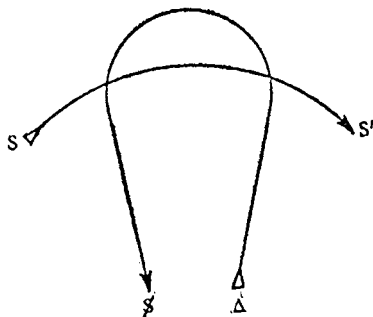
Basta però escoltar la poesia, com sense cap mena de dubte era el cas de

* La figura de Saussure (al *Cours de linguistique générale*, p. 156):

(N. del t.)

** El «punt d'encoixinat» de Lacan (vid. *Écrits*, ed. cit., ps. 805 i ss.; i per exemple *Séminaire III. Les psychoses*, lliçó XXI):

(N. del t.)

11. Ho vàrem fer el dia 6 de juny de 1956 [vid. *Séminaire III*, op. cit., ps. 297 ss.] prenent com a exemple la primera escena de l'*Athalie* de Racine. Confessarem que una al·lusió feta com de passada al *New Statesman and Nation* per un crític *high brow* a l'«alta puteria» de les heroïnes de Racine no li fou estranya, incitant-nos a renunciar a la referència als drames salvatges de Shakespeare, que s'ha tornat compulsiva als medis psicoanalítics, i on fa el paper de la *savonette à vilain* de la curtedat de gambals. [Aquesta *savonette*, que literalment seria la saboneta del plebeu, volia dir en temps de l'antic règim un càrrec o unes terres que hom comprava per ennoblir-se. Avui se significa amb això allò que li permet a un *parvenu* fer oblidar els seus orígens.]

Ferdinand de Saussure,¹² perquè s'hi faci escoltar una polifonia i hi poguem reconèixer tot discurs alineat a les pautes diverses d'una partitura.

No hi ha en efecte cap cadena significant que no sostingui, com si estigués penjat de la puntuació de cadascuna de les seves unitats, tot allò que de contetxos atestats s'articula a la vertical, podríem dir, d'aquest punt.

És així que, tornant a prendre el nostre mot «arbre», i no ja només en la seva isolació nominal, sinó al termini d'una d'aquestes puntuacions, veurem que si franqueja, i ho fa, la barrera de l'algorisme saussureà, no és només aprofitant que aquesta barrera el conté en anagrama.

Car descompost en l'espectre de les seves lletres una per una, porta cap a ell amb el plàtan i el roure, el baobab i el cedre, les significacions amb les quals es carrega a la nostra flora de majestat i de força, de corpulència i d'emparança. Drenant tots els contextos simbòlics als quals és pres en l'hebreu de la Bíblia, aixeca en un turó sense fullatge l'ombra de la creu. En acabat es redueix a la Y majúscula del signe de la dicotomia que, sense la imatge de l'armorial historiati, no deuria res a l'arbre, per més genealògic que es digui. Arbre circulatori, arbre de la vida del cerebel, arbre de Saturn o de Diana, cristalls precipitats en un arbre conductor del llamp, ens preguntem si no és la vostra figura la que traça el nostre destí a la closca foguejada de la tortuga * o el vostre llampec el que fa sorgir d'una nit innombrable aquesta lenta mutació de l'ésser en l'Εν Παντα [tot és u] del llenguatge:

*No! diu l'Arbre, diu que: No! en el guspireig
De la seva testa superba*

versos que creiem tan legítim sentir-los en els harmònics de l'arbre com el seu revers:

*Que la tempesta tracta universalment
Com fa una herba.***

Car aquesta estrofa moderna s'ordena segons la mateixa llei del parallelisme del significant, el concert de la qual regeix tant la primitiva gesta eslava com la poesia xinesa més refinada.

Tal i com es veu en el mode comú de l'ens en què són escollits l'arbre i l'herba, perquè hi advinguin els signes de contradicció del «dir que: No!» i del «tractar com», i que a través del contrast categòric entre el particularisme de la *superba* i l'*universalment* de la seva reducció, s'acabi a la condensació de la testa i de la tempesta l'indiscernible guspireig de l'instant etern.

12. La publicació, feta per Jean Starobinski, a «Le Mercure de France» del mes de febrer de 1964, de les notes deixades per Ferdinand de Saussure sobre els anagrames i el seu ús hipogramàtic, des dels versos saturnians fins als textos de Ciceró, ens dona la següent que en aquells moments ens mancava (1966). [Cf. Jean STAROBINSKI, *Les mots sous les mots. Les annagrammes de Ferdinand de Saussure*, París, Gallimard, 1971.]

* Tomás Segovia (traductor al castellà dels *Écrits*) indica que aquest és un dels modes dels modes d'endevinació de l'I-Xing. (N. del t.)

** Cf. Paul VALÉRY, «Au platane», dins *Charmes*:

*Non! dit l'Arbre, il dit: Non! dans l'étingement
De sa tête superbe,
Que la tempête traite universellement
Comme elle fait une herbe.*

(N. del t.)

Però tot aquest significant, hom dirà, només pot operar si és present en el subjecte. A això precisament faig satisfacció quan suposo que ha passat al pis del significat.

Car allò que importa no és que el subjecte s'amagui poc o molt. (Si HOMES i DONES estiguessin escrits en una llengua desconeguda per al nen i per a la nena les seves raons no serien sinó encara més exclusivament querella de paraules, no per això menys disposada a carregar-se de significació.*

Allò que aquesta estructura de la cadena significant descobreix és la possibilitat que tinc, justament en la mesura en què la seva llengua m'és comuna amb altres subjectes, això és, en la mesura en què aquesta llengua existeix, de fer-la servir per significar *tota altra cosa* que la que diu. Funció més digna de ser subratllada en la paraula que la de disfressar el pensament (indefinible ben sovint) del subjecte: a saber, la funció d'indicar el lloc d'aquest subjecte en la recerca del ver.

Em basta en efecte plantar el meu arbre a la locució «enfilarse» o, posem per cas, projectar sobre l'arbre la il·luminació sorneguera que un context de descripció pot donar a la seva ufana, per no deixar-me empresonar en un *comunicat* dels fets, per oficial que sigui, i, si sé la veritat, donar-la a entendre, malgrat totes les censures, *entre les línies* amb l'únic significant que poden constituir les meves acrobàcies a través de les branques de l'arbre, provocatives fins al burlesc o sensibles només per a un ull expert, segons que vulgui ser entès per la gent o només per alguns.

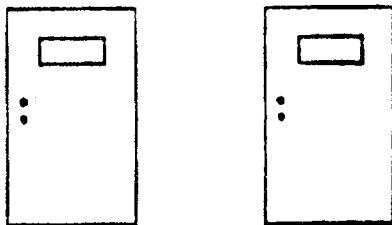
La funció pròpiament significant que així queda retratada al llenguatge, té un nom. Aquest nom l'hem après a la nostra gramàtica d'infants a la pàgina final on l'ombra de Quintilià, relegada a un fantasma de capítol per fer entendre unes últimes consideracions sobre l'estil, semblava precipitar la seva veu sota l'amenaça del: *Crochet!***

És entre les figures d'estil, o trops —d'aquí ens ve el verb: trobar— on es troba en efecte aquest nom. Aquest nom és la *metonímia*.

De la qual retindrem només l'exemple que n'era donat: vint veles. Perquè aquest exemple ens inquietava i, per dir-ho així, ens embarcava quedant-se ell en terra. Sentíem que el vaixell que s'hi amagava se'ns podia passejar fent-nos mirar guerxo. Aquesta inquietud guerxava aquestes veles, però més encara ve-lava la definició que se suposava que illustraven.

* Vegeu per exemple el cas següent:

殿方   婦人

(N. del t.)

** Se'n diu *crochet* (literalment, «ganxo») d'un concurs radiofònic en què els *amateurs* es produeixen al davant d'un públic i d'un jurat. Els espectadors criden «*crochet!*», i el jurat elimina els candidats estirant-los amb un ganxo. (N. del t.)

La part presa pel tot, ens dèiem, en efecte. Si la cosa ha de ser presa com a sentit real, no ens deixa gaire la idea del que hem d'entendre sobre la importància de la flota que aquestes vint veles se suposa en canvi que haurien d'avaluar: que una nau només tingui una vela és en efecte el cas menys corrent.

En la qual cosa veiem que la connexió del vaixell i de la vela no és enlloc més que al significat, i que és al *mot a mot* d'aquesta connexió on recolza la metonímia.¹³

Designarem amb això el primer vessant del camp efectiu que el significat constitueix per tal que el sentit hi prengui lloc.

Diguem l'altra. És la *metàfora*. I illustrem-la tot seguit: el diccionari francès Quillet m'ha semblat propi per fornir-ne una mostra que no fos sospitosa d'haver estat seleccionada. No vaig anar a buscar la verba més enllà del vers de Victor Hugo, que qualsevol francès coneix:

Sa garba no era ni avara ni rancuniosa...*

sota l'aspecte del qual vaig presentar la metàfora quan en va ser el moment al meu seminari sobre les psicosis.

Diguem que la poesia moderna i l'escola surrealista ens han fet fer un gran pas aquí en demostrar que tota conjunció de dos significats seria equivalent a l'hora de constituir una metàfora, si la condició de la més gran disparitat de les imatges significades no fos exigida per la producció de la guspira poètica o, dit d'una altra manera, perquè la creació metafòrica tingui lloc.

És cert que aquesta posició radical es funda en una experiència dita de l'escriptura automàtica, que no hauria estat intentada sense la seguretat que

13. Ací retem homenatge a allò que devem en aquesta formulació al senyor Roman Jakobson; volem dir als seus treballs, en què un psicoanalista troba a cada moment manera d'estructurar la seva experiència, i que fan supèrflues les «comunicacions personals» de les que podem, tant com qualsevol, fer-ne cabal.

Hom reconeix en efecte en aquesta forma obliqua de vassatllatge l'estil d'aquest parell immortal, Rosencrantz i Guildenstern, impossible de desaparèllar encara que només sigui per la imperfecció de llur destí, puix que dura pel mateix procediment que el ganivet aquell al que hom havia canviat el mànec i posat una fulla nova. Per la mateixa raó per la qual Goethe lloava Shakespere per haver presentat el personatge en parella: són ells tots sols la *Gesellschaft* sencera, la Societat sense més (*Wilhelm Meisters Lehrjahre*, Edició Trunz, Christian Wegner Verlag, Hamburg, V, 5, p. 299) (a), vull dir la I. P. A. [International Psychoanalytic Association].

Regraciem en aquest context l'autor de les *Some remarks on the role of speech in psycho-analytic technique* («I. J. P.», novembre-desembre de 1956, xxxvii, 6, p. 467), per haver tingut la cura de subratllar que estan «basades en» un treball del 1952. Hom s'explica així en efecte que no s'hi hagi assimilat res dels treballs apareguts d'aleshores ençà, i que d'altra banda l'autor no ignora puix que em cita com llur editor (*sic*. Sé què vol dir *editor* en anglès).

(a) Caldria destil·lar tot el passatge de Goethe: «*Dieses leise Auftreten, dieses Schmiegen und Biegen, dies Jasagen, Streicheln und Schmeicheln, diese Behendigkeit, dies Schwänzein, diese Allheit und Leerheit, diese rechtliche Schurkerei, diese Unfähigkeit, wie kann sie durch Menschen ausgedrückt werden? Es sollten ihrer wenigstens ein Dutzend sein, wenn man sie haben könnte; denn sie bloss in Gesellschaft etwas, sie sind die Gesellschaft...* [«Aquest cautelós aparèixer, aquest plegar-se i doblegar-se, aquest dir que sí a tot, adular i afalagar, aquesta agilitat, aquest remenar la cua, aquest de tot i aquesta buidor, aquesta infàmia honrada, aquesta incapacitat, ¿com podria ser expressada amb només un home? En farien falta almenys una dotzena, si hom els pogués trobar; perquè només en societat són alguna cosa, són la societat...»]

* *Sa gerbe n'état pas avare ni haineuse... Cf. el seminari Les psychoses, ed. cit., ps. 247-251. (N. del t.)*

els seus peoners prenen en la descoberta freudiana. Però resta marcada de confusió perquè la doctrina és falsa.

La guspira creadora de la metàfora no brolla pas posant només en presència dues imatges, és a dir, dos significants igualment actualitzats. Brolla entre dos significants, l'un dels quals ha substituït l'altre prenent el seu lloc a la cadena significat, mentre que el significat ocultat roman present per la seva connexió (metonímica) amb la resta de la cadena.

Un mot per un altre, aquesta és la fórmula de la metàfora, i si vostè és poeta produirà, si se'n fa un joc, un raig continu, fins i tot un teixit enlluernador de metàfores. D'altra banda, el diàleg que Jean Tardieu va compondre amb el títol d'*Un mot pour un autre* no obté el seu efecte d'ebrietat sinó per la demostració que s'hi opera de la superfluïtat radical de tota significació per a una representació perfectament convincent de la comèdia burgesa.

Al vers de Victor Hugo és manifest que no brolla la més mínima llum amb l'atestació que una garba no sigui mai avara ni rancuniosa, per la raó que no es tracta de cap manera que tingui més el mèrit que el desmèrit d'aquests atributs, essent l'un i l'altre, amb la garba, propietats de Booz, que els exerceix en disposar d'ella sense participar-li els seus sentiments.

Si la seva garba remet a Booz, tal i com és el cas tanmateix, és perquè el substitueix a la cadena significat, en el lloc mateix que l'esperava pel fet d'haver estat enalçada un grau amb el desembaràs que s'hi ha fet de l'avarícia i de la rancúnia. Ara bé, a partir d'aquest moment és Booz que la garba ha tret del mig, foragitat com és ara a les tenebres exteriors, on l'avarícia i la rancúnia l'allotgen al clot de llur negació.

Però una vegada que *sa* garba ha usurpat així el seu lloc, Booz no podria tornar-hi ni que vulgués, puix que el prim filet del petit *sa* que l'hi lliga és un obstacle més, lligant com lliga aquest retorn a un títol de possessió que el retindria al si de l'avarícia i de la rancúnia. La seva generositat asseverada es veu reduïda a *menys que res* per la munificència de la garba que, pel fet d'haver estat presa a la natura, no coneix ni la nostra reserva ni els nostres rebuigs, i àdhuc en la seva acumulació continua essent pròdiga per a la nostra mesura.

Però si en aquesta profusió el donant ha desaparegut amb el do, és per ressorgir en allò que envolta la figura en què s'ha anihiat. Puix que és la irradiació de la fecunditat. És aquesta irradiació la que anuncia la sorpresa que celebra el poema, a saber la promesa que serà feta al vell, en un context sagrat, del seu adveniment a la paternitat.

És doncs entre el significat del nom propi d'un home i aquell significat que l'abolix metafòricament, on es produeix la guspira poètica, ací tant més eficaç per realitzar la significació de la paternitat, que reproduïx l'esdeveniment mític en què Freud va reconstruir, a l'inconscient de tot home, el fer camí del misteri patern.

La metàfora moderna no té pas una altra estructura. De manera que aquest broll:

L'amor és un còdol que riu en el sol *

recrea l'amor en una dimensió que he pogut dir que em semblava defensable, a l'encontre del seu lliscament, imminent sempre, en el miratge d'un altruisme narcisístic.

* «L'amour est un caillou riant dans le soleil.» (N. del t.)

Veiem que la metàfora es col·loca al punt precís en què el sentit es produeix en la seva negació, en el disbarat, és a dir en aquest passatge del qual Freud descobrí que, posat a l'inrevès, dóna lloc a aquest mot que en francès és el «mot» per excel·lència, el mot que no té altre patronatge que el significat de l'esperit, el *mot d'esprit*,¹⁴ l'agudesa, o l'acudit, i en el qual és a tocar que el seu propi destí és allò que l'home desafia tot fent irrisió del significat.

Però, per d'ací estant tornar-hi, ¿què troba l'home a la metonímia, si allò que hi pugui trobar haurà de ser quelcom més que el poder d'esquivar els obstacles de la censura social? Aquesta forma, que dóna el seu camp a la veritat quan és oprimida, ¿no manifesta alguna servitud inherent a la seva presentació?

Hom pot llegir amb profit el llibre en què Léo Strauss, des de la terra clàssica pel seu oferiment d'asil a aquells que han triat la llibertat, medita sobre les raons que hi ha entre l'art d'escriure i la persecució.¹⁵ Si, cenyint el vent, agafem la direcció que indica l'espècie de connaturalitat que nua aquest art amb aquesta condició, l'art d'escriure ens deixa veure aquest quelcom que imposa aquí la seva forma, en l'efecte de la veritat sobre el desig.

¿No sentim però des de fa un moment que per haver seguit els camins de la lletra per anar a trobar la veritat freudiana, ens cremem, i que el seu foc cala pertot?

És ben cert que la lletra mata, se sol dir, mentre que l'esperit vivifica. No ho contradirem pas, això, ni ho desdrem —ja hem hagut de saludar en algun lloc per ací * una noble víctima de l'error de buscar en la lletra—, però demanarem també com viuria sense la lletra l'esperit. Les pretensions de l'esperit romandrien tanmateix irreductibles si la lletra no hagués fet la prova que produeix tots els seus efectes de veritat en l'home, sense que l'esperit hagi hagut de ficar-s'hi gens ni mica.

Aquesta revelació és a Freud que ha estat feta, i el seu descobriment l'ha anomenat l'inconscient.

II. La lletra a l'inconscient

L'obra completa de Freud ens presenta una pàgina de cada tres de referències filològiques, una pàgina de cada dues d'inferències lògiques, pertot una aprehensió dialèctica de l'experiència. I l'analítica referida al llenguatge reforça més encara les seves proporcions a mesura que l'inconscient hi és més directament interessat.

És així que a *La interpretació dels somnis* no es tracta a totes les pàgines sinó d'allò que anomenem la lletra del discurs, en la seva textura, en els seus usos, en la seva immanència a la matèria de què es tracta. Perquè aquest llibre

14. Aquest és ben bé l'equivalent francès del terme alemany *Witz* sobre el qual Freud va posar el seu punt de mira a la seva 3.ª obra fonamental sobre l'inconscient [*L'acudit i la seva relació a l'inconscient*, 1905]. La dificultat més gran encara de trobar aquest equivalent en anglès és instructiva: el *wit*, afeixugat per la discussió que va des de Davenant i Hobbes fins a Pope i Addison, ve a deixar les seves virtuts essencials a l'*humour*, que és una altra cosa. Queda el *pun*, tanmateix massa estret.

15. *Persecution and the art of Writing* (by Léo Strauss, The free Press, Glencoë, Illinois).

* Cf. «Le séminaire sur la Lettre volée» als *Écrits*, ed. cit., ps. 11-16. O, simplement, el que passa al prefecte de policia del conte d'Edgard A. Poe *La carta robada*. (N. del t.)

obre, alhora que l'obra, el seu camí ral cap a l'inconscient. I Freud ens ho adverteix: la seva confiança, sorpresa al moment que llença aquest llibre cap a nosaltres els primers dies d'aquest segle,¹⁶ no fa sinó confirmar allò que va proclamar fins al final: que en aquest vaitot del seu missatge hi ha el tot del seu descobriment.

La primera clàusula, articulada ja al capítol liminar, perquè no se'n pot fer retardar més l'exposició, és que el somni és una endevinalla en forma de jeroglífic, el que en francès s'anomena un *rébus*. I Freud es posa a estipular que s'ha d'entendre com ho he dit abans, al peu de la lletra. I això es refereix a la instància en el somni d'aquesta mateixa estructura literant (dit d'una altra manera, fonemàtica) on s'articula i s'analitza el significat en el discurs. És el cas de les figures —que a la natura no hi són— del vaixell a la teulada, o de l'home amb cap de vírgula, evocades expressament per Freud: les imatges del somni les hem d'agafar només pel seu valor de significat, és a dir per tal com permeten confegir el «proverbi» proposat pel jeroglífic-endevinalla del somni. Aquesta estructura de llenguatge que fa que sigui possible l'operació de la lectura és al principi de *la significança del somni*, de la *Traumdeutung*.

Freud exemplifica de totes les maneres que aquest valor de significat de la imatge no té res a veure amb la seva significació. I ho exemplifica posant en joc els jeroglífics d'Egipte, en què fóra bufonesc deduir de la freqüència del voltor que és un *alef*, o del pollet que és un *vo*, assenyalant una forma del verb ésser i dels plurals, que el text interessa per poc que sigui aquests espècimens ornitològics. Freud troba punts de referència en certs usos del significat en aquesta escriptura, i que a la nostra estan esborrats; com és el cas de l'ús del determinatiu consistent a afegir l'exponent d'una figura categòrica a la figuració literal d'un terme verbal; però això és per tornar-nos a portar al fet que som a l'escriptura, on àdhuc el pretès «ideograma» és una lletra.

No hi ha cap necessitat, però, de la confusió corrent sobre aquest terme perquè al seny del psicoanalista que no té cap formació lingüística prevalgui el prejudici d'un simbolisme que derivi de l'analogia natural, o fins i tot de la imatge coaptativa de l'instint. De tal manera que, fora de l'escola francesa que hi posa remei, em cal seguir la línia que indica «veure-hi en el marro del cafè no és llegir en els jeroglífics» per tornar a cridar cap als seus principis una tècnica de la qual res no podria justificar els camins fora de l'objectiu de l'inconscient.

Cal dir que això és rebut amb penes i treballs i que el vici mental denunciat més amunt gaudeix d'un favor tan gran que hom pot esperar que el psicoanalista d'avui en dia admeti que descodifica, abans de resoldre's a fer de la mà de Freud les estacions necessàries («quan siguin a l'estàtua de Champollion, tombin», diu el guia) per comprendre que desxifra. Desxifrar es distingeix pel fet que un criptograma té totes les seves dimensions precisament quan és el d'una llengua perduda.

Fer aquestes estacions no és tanmateix sinó continuar a la *Traumdeutung*.*

L'*Entstellung*, traduïda: transposició; en la qual Freud mostra la condició prèvia general a la funció del somni. És el que hem designat més amunt amb

16. Cf. la correspondència, especialment els núms. 107 i 119 de la tria de cartes [a Wilhelm Fliess] feta pels seus editors [amb el títol d'*Aus den Anfängen der Psychoanalyse*].

* Els conceptes que segueixen hom els troba a *La interpretació dels somnis*, caps. IV, VI.A, VI.B, VI i VI.D. (N. del t.)

Saussure com el lliscament del significat davall del significat, sempre en acció (inconscient, parem-hi esment) en el discurs.

Però els dos vessants de la incidència del significat sobre el significat els trobem.

La *Verdichtung*, condensació, és l'estructura de sobreimposició dels significants on agafa el seu territori la metàfora. El seu nom, pel fet que condensa en ell mateix la *Dichtung* [poesia], indica la connaturalitat d'aquest mecanisme amb la poesia, fins al punt que enclou la funció pròpiament tradicional d'aquesta.

La *Verschiebung* o desplaçament és, més a prop del terme alemany, aquest viratge de la significació que demostra la metonímia i que, a partir de la seva aparició a Freud, és presentat com el mitjà de l'inconscient més propi per desbaratar la censura.

¿Què distingeix aquests dos mecanismes, que al treball del somni, *Traumarbeit*, fan un paper privilegiat, de la seva funció homòloga en el discurs? No res, sinó una condició imposada al material significat, que se'n diu *Rücksicht auf Darstellbarkeit*, que cal traduir per: «miraments pels mitjans de l'escenificació». (La traducció per «paper de la possibilitat de figuració» és feta en aquest cas massa per aproximació.) Aquesta condició, però, constitueix una limitació que s'exerceix a l'interior del sistema de l'escriptura; i és lluny de dissoldre aquest sistema en una semiologia figurativa en la qual vindria a reunir-se amb els fenòmens de l'expressió natural. Hom podria probablement portar llum als problemes de certs modes de pictografia que no estem autoritzats, només pel fet que hagin estat abandonats com imperfectes a l'escriptura, a considerar com a estadis evolutius. Diguem que el somni s'assembla a aquest joc de saló en què aquell que para ha de donar als espectadors, perquè l'encertin, un enunciat conegut, o la seva variant, amb el mitjà tan sols d'una escenificació muda. El fet que el somni disposi de la paraula no canvia res en això, vist que per a l'inconscient no és més que un element d'escenificació com els altres. És justament quan el joc, i tant com ell el somni, toparan amb la manca de material taxiemàtic per representar les articulacions lògiques de la causalitat, de la contradicció, de la hipòtesi, etc., quan donaran la prova que l'un i l'altre són un assumpte d'escriptura i no de pantomima. Els procediments subtils de què el somni fa ús per representar nogensmenys aquestes articulacions lògiques, i de manera molt menys artificial que el seu abillament ordinari al joc, són objecte per part de Freud d'un estudi especial en què es confirma una vegada més que el treball del somni segueix les lleis del significat.

La resta de l'elaboració és designada per Freud com a secundària, i això pren el valor que té d'allò que es tracta: fantasmes o somnis diürns, *Tagtraum* per fer ús del terme que Freud prefereix fer servir per situar-los a la seva funció d'acompliment del desig (*Wunsch Erfüllung*). El seu tret distintiu, tenint en compte que aquests fantasmes poden romandre inconscients, és justament la seva significació. Ara bé, d'aquests fantasmes, Freud ens diu que el seu lloc al somni és, o bé d'ésser-hi tornats a prendre a títol d'elements significants per a l'enunciat del pensament inconscient (*Traumgedanke*), o bé de servir per a l'elaboració secundària que ací és en qüestió, és a dir per a una funció, diu Freud, que no cal distingir del pensament despert (*von unserem wachen Denken nicht zu unterscheiden*). No podem donar una idea millor dels efectes d'aquesta funció que la comparació amb plaques d'emblanquinat, que traslladades d'ací i d'allà amb una trepa, tendrien a fer entrar a l'aparença d'un quadre de tema

els clixés més aviat esquerps per ells mateixos del jeroglífic-endevinalla o de l'escriptura jeroglífica.

Ací sembla que jo no faci altra cosa que seguir lletra per lletra el text de Freud, i en demano excuses. I no ho faig només per mostrar el que hom guanya simplement no detraient-li res. Ho faig per poder situar en uns punts de referència primers, fonamentals i mai revocats, allò que ha passat a la psicoanàlisi.

Des del mateix origen ha semblat que hom no coneixia el paper constituent del significat en l'estatut que Freud li fixava a l'inconscient, ja de bell antuvi i sota els modes formals més precisos.

Això per una doble raó. La raó que menys s'ha advertit és naturalment que aquesta formalització no bastava ella sola per fer reconèixer la instància del significat, puix que aquesta instància estava, quan la *Traumdeutung* aparegué, molt per endavant en relació amb les formalitzacions de la lingüística. No hi ha dubte que a aquestes formalitzacions hom els podria demostrar que aquesta obra, pel que pesa com a veritat, els va obrir camí.

La segona raó no és després de tot més que el revers de la primera, puix que si els psicoanalistes exclusivament van quedar fascinats per les significacions collides a l'inconscient, és perquè aquestes treien el seu atractiu més secret de la dialèctica que semblava que els era immanent.

Vaig mostrar per al meu seminari que és en la necessitat de redreçar els efectes d'aquesta parcialitat, que sempre van en acceleració, on es comprenen els viratges aparents, o per dir-ho millor els cops de barra, que Freud, a través de la seva cura principal, consistent a assegurar la supervivència de la seva descoberta amb els primers retocs i remodelacions que aquests descobriments imposaven als coneixements, va creure que havia de donar-li en curs de ruta a la seva doctrina.

Puix que en el cas en què estava, repeteixo, de no tenir res que respongués al seu objecte i que estigués alhora al mateix nivell de maduració científica, almenys no va fallar a mantenir aquest objecte a la mesura de la seva dignitat ontològica.

De la resta se'n van ocupar els déus. Les coses han anat de tal manera que la psicoanàlisi va a trobar avui es seus punts de referència en aquestes formes imaginàries que acabo de mostrar i que són com en reserva al text que elles mateixes mutilen. Val a dir també que el punt de mira del psicoanalista s'acomoda sobre aquestes formes; i ho fa barrejant-les, en la interpretació del somni, amb l'alliberament visionari del gubial jeroglífic, i cercant més generalment el control de l'exhaustió de l'anàlisi en una espècie de *scanning*¹⁷ d'aquestes formes, apareguin allà on apareguin, en la idea que elles són testimoni tant de l'exhaustió de les regressions com del remodelatge de la «relació d'objecte» en què el subjecte se suposa que es tipifica.¹⁸

La tècnica que es val d'aquestes posicions, potser és fèrtil en efectes diversos, efectes ben difícils de criticar darrera l'ègida terapèutica. Però podem desentrellar-ne una crítica interna, a partir d'una discordança flagrant entre el mode operatori amb què aquesta tècnica s'autoritza —a saber, la regla analítica, tots els instruments de la qual, a partir de la «lliure associació», es justifiquen per la concepció de l'inconscient del seu inventor—, i el descobriment d'aques-

17. És sabut que aquest és el procediment amb què una recerca s'assegura del resultat que pugui tenir a base d'explorar mecànicament l'extensió sencera del camp del seu objecte.

18. La tipologia, pel fet que només es refereix al desenvolupament de l'organisme, no fa cap cas de l'estructura, en què el subjecte és pres respectivament en el fantasma, en la pulsó, en la sublimació, estructura la teoria de la qual estic elaborant (1966).

ta concepció de l'inconscient que hi regna. Els seus mantenidors més terminants creuen sortir-se'n amb una cabriola: la regla analítica ha de ser observada tant més religiosament que és només el fruit d'una felicitat casualitat. Dit d'una altra manera, que Freud mai no va saber ben bé el que feia.

El retorn al text de Freud ensenya al contrari la coherència absoluta de la seva tècnica amb la seva descoberta, alhora que permet col·locar els seus procediments al rang que els pertoca.

És per això que qualsevol rectificació de la psicoanàlisi imposa el retorn a la veritat d'aquesta descoberta, impossible d'enfosquir en el seu moment original.

Perquè, a l'anàlisi del somni, Freud no entén pas que ens doni una cosa diferent de les lleis de l'inconscient en llur extensió més general. Una de les raons per les quals el somni era el més propici per fer-ho és precisament, i Freud ho diu així mateix, que aquestes lleis no les revela menys en el subjecte normal que en el neuròtic.

Tant en un cas com en l'altre, però, l'eficiència de l'inconscient no s'atura pas quan un hom desperta. L'experiència psicoanalítica no és altra cosa que establir que l'inconscient no deixa cap de les nostres accions a fora del seu camp. Ara bé, la seva presència a l'ordre psicològic, altrament dit a les funcions de relació de l'individu, mereix que sigui precisada: aquesta presència no és de cap manera coextensiva a aquest ordre, puix que sabem que, si d'una banda la motivació inconscient es manifesta tant en efectes psíquics conscients com en efectes psíquics inconscients, de l'altra banda diem a l'inrevés que és un recordatori elemental fer remarcar que un gran nombre d'efectes psíquics que el terme d'inconscient, a títol d'exclusió del caràcter de la consciència, designa legítimament, no estan per això menys desproveïts de tota relació, per la seva natura, amb l'inconscient en sentit freudià. Si, doncs, hom confon psíquic i inconscient en aquest sentit no és sinó per un abús de termes i que, per exemple, d'aquesta manera, hom qualifica de psíquic un efecte de l'inconscient sobre el somàtic.

Es tracta doncs de definir la tòpica d'aquest inconscient. Dic que és aquesta mateixa que defineix l'algorisme:

$$\frac{S}{s}$$

Allò que ens ha permès desenvolupar a propòsit de la incidència del significat sobre el significat s'avé amb la seva transformació en:

$$f(S) \frac{1}{s}$$

Hem anat mostrant els efectes de la copresència, no solament dels elements de la cadena significant horitzontal, sinó de les seves adjacències verticals, en el significat, repartits segons dues estructures fonamentals a la metonímia i a la metàfora. Podem simbolitzar-les per:

$$f(S...S') S \cong S \left(\frac{1}{s} \right)$$

o sigui l'estructura metonímica, indicant que és la connexió del significat amb el significat la que permet l'elisió amb què el significat installa la manca de l'ésser a la relació d'objecte, fent servir el valor de remissió de la significació per investir-la amb el desig que apunta a aquesta manca que el significat suporta. El signe '—' col·locat entre '( )' manifesta aquí el manteniment de la ratlla '—', que a l'algorisme primer marca la irreductibilitat en què es constitueix, a les relacions del significat amb el significat, la resistència de la significació.¹⁹

Ara heus ací:

$$f \left(\frac{S'}{S} \right) S \cong S (+) s,$$

l'estructura metafòrica, indicant que és a la substitució del significat pel significat on es produeix un efecte de significació que és de poesia o de creació, dit d'una altra manera d'adveniment de la significació en qüestió.²⁰ El signe '+' col·locat entre '( )' manifesta aquí el franquejament de la ratlla '—' i el valor constituent d'aquest franquejament per a l'emergència de la significació.

Aquest franquejament expressa la condició de passatge del significat en el significat, el moment del qual he assenyalat més amunt quan l'he confós provisionalment amb el lloc del subjecte.

És a la funció del subjecte, introduïda així, en la que ara cal aturar-nos, perquè és al punt crucial del nostre problema.

Penso, doncs sóc (Je pense, donc je suis; Cogito ergo sum), no és només la fórmula en què es constitueix, amb l'apogeu històric d'una reflexió sobre les condicions de la ciència, l'enllaç amb la transparència del subjecte transcendent de la seva afirmació existencial.

Potser només sóc objecte i mecanisme (i per tant no res més que fenomen), però és ben segur que en tant que ho penso, sóc — absolutament. No hi ha dubte que els filòsofs havien aportat correccions importants, i en concret que, en això que pensa (*cogitans*) mai no faig altra cosa que constituir-me objecte (*cogitatum*). No deixa de ser cert, però, que a través d'aquesta depuració extrema del subjecte transcendent, el meu enllaç existencial amb el seu projecte sembla irrefutable, almenys sota la forma de la seva actualitat. I també és cert que:

«*cogito ergo sum*» *ubi cogito, ergo sum,*

supera l'objecció.

Queda ben entès que això em limita a no ésser aquí al meu ésser més que en la mesura en què penso que sóc al meu pensament; en quina mesura això ho penso de veres, aquesta és una cosa que només a mi em pertoca, i, si ho dic, no interessa ningú.²¹

19. El signe $\cong$ designa la congruència.

20. Si tenim en compte que *S'* designa en el context el terme productiu de l'efecte significat (o significança), veiem que aquest terme és latent a la metonímia, i patent a la metàfora.

21. Passa una cosa totalment diferent si, fent una pregunta com: «Per què filòsofs?» em faig més còndid del que fóra natural, perquè faig no solament la pregunta que els filòsofs es fan des de sempre, sinó aquella en què més s'interessen.

Tanmateix eludir-la amb el pretext de les seves parences filosòfiques és senzillament donar prova d'inhibició. Perquè la noció de subjecte és indispensable per al maneig d'una ciència com l'estratègia en sentit modern, els càlculs de la qual exclouen tot «subjectivisme».

És també vedar-se l'accés a això que podem anomenar l'univers de Freud, tal i com es diu l'univers de Copèrnic. En efecte, Freud comparava la seva descoberta precisament amb la revolució dita copernicana, subratllant així que es tractava una vegada més del lloc que l'home s'assigna al centre de l'univers.

El lloc que ocupo com a subjecte de significant, ¿és, per raó del que ocupo com a subjecte de significat, concèntric o excèntric? Heus ací la qüestió.

No es tracta pas de saber si parlo de mi de manera conforme a allò que sóc, sinó de saber si, quan en parlo, sóc el mateix o no que aquell de qui parlo. I ací no hi ha cap inconvenient a fer intervenir el terme de pensament. Car Freud designa amb aquest terme els elements que són en joc a l'inconscient; és a dir als mecanismes significants que acabo de reconèixer-hi.

No per això deixa de ser cert que el *cogito* filosòfic és al fogar d'aquest miratge que fa l'home modern tan segur d'ésser ell mateix en les incerteses sobre ell mateix, o fins i tot a través de la desconfiança que ha pogut aprendre a practicar des de molt temps ençà pel que fa als paranys de l'amor propi.

De la mateixa manera, si, tornant contra la nostàlgia que serveix l'arma de la metonímia, em refuso a cercar cap sentit més enllà de la tautologia, i si en nom de «la guerra és la guerra» i «una pela és una pela», em decideixo a no ser res més que el que sóc, ¿com ho faré ara per desprendre'm de l'evidència que sóc en aquest acte mateix?

Tres quarts del mateix si em colloco a l'altre pol, metafòric, de la percaça significant i si faig el vot d'esdevenir allò que sóc en venir a ésser-ho: no puc dubtar que, àdhuc en perdre-m'hi, hi sóc.

Doncs bé, és en aquests mateixos punts, en què l'evidència serà subvertida per l'empíric, on jeu el tomb de la conversió freudiana.

Aquest joc significant de la metonímia i de la metàfora, comprenent-hi la seva punta activa que falca el meu desig en un refús del significant o en una manca de l'ésser i que nua la meua sort amb la qüestió del meu destí, aquest joc es juga, fins que la partida sigui aixecada, i en la seva inexorable finor, allà on no sóc perquè no puc pas situar-m'hi.

És a dir que no són gaire cosa aquestes paraules amb què vaig destarotar per un instant els meus auditors: «penso allà on no sóc, doncs sóc allà on no penso». Mots que a tota orella suspesa li fan sensible en quina ambigüitat de *furet* * fuig, així que la volem agafar, l'anella del sentit pel cordill verbal.

Això és el que s'ha de dir: «no sóc, allà on sóc la joguina del meu pensament; penso en el que sóc, allà on no penso que penso».

Aquest misteri de dues cares ve a trobar-se amb el fet que la veritat només s'evoca en aquesta dimensió de coartada per la qual a tot «realisme» en la creació li ve la seva virtut de la metonímia; i amb aquest altre fet també: que el sentit només lliura el seu accés al doble colze de la metàfora, quan un hom té llur clau única que la S i la s de l'algorisme saussureà no són al mateix pla, i l'home s'ensarronava creient-se collocat al seu eix comú que no és enlloc.

* El *furet* és un joc de societat en què els jugadors seuen en rotllana i es fan passar de mà en mà un objecte, quasi sempre un anell; el que para ha d'endevinar en quina mà és el *furet* (literalment «fura»). S'assembla al joc de l'anell picapedrell (vid. J. AMADES, *Folklore a Catalunya*, vol. III, Barcelona 1929, p. 166) si no fos que ben sovint el *furet* es fa córrer per un cordill. (N. del t.)

Això almenys fins que Freud n'hagués fet el descobriment. Perquè si el que Freud va descobrir no és això mateix, aleshores no és res.

Els continguts de l'inconscient no ens lliuren, en la seva decebedora ambigüitat, cap realitat que sigui més consistent en el subjecte que allò immediat; és de la veritat d'on agafen la virtut que tenen, i en la dimensió de l'ésser: *Kern unserer Wesen* [nucli, pinyol del nostre ésser], els termes són de Freud.

El mecanisme de doble disparador de la metàfora és el mateix que aquell mecanisme en què es determina el símptoma en sentit analític. Entre el significat enigmàtic del trauma sexual i el terme que ell ve a substituir en una cadena significant actual, passa la guspira, que fixa en un símptoma —metàfora en la qual o bé la carn o bé la funció són preses com a element significant— la significació inaccessible al subjecte conscient en què aquell es pot resoldre.

I els enigmes que proposa el desig a tota «filosofia natural», la frenesia de la qual estafà l'abisme de l'infinit, la collusió íntima en què embolca el plaer de saber i el plaer de dominar amb el gaudi, no els hem d'anar a buscar en cap altre desajust de l'instint que el d'estar presos en els rails —eternament estesos i tibats cap al *desig d'altra cosa*— de la metonímia. D'ací la seva fixació «perversa» al mateix punt de suspensió de la cadena significant en què el record-pantalla * s'immobilitza, en què la imatge fascinant del fetitx es converteix en estàtua.

No hi ha cap altre mitjà per concebre la indestructibilitat del desig inconscient, quan no existeix cap necessitat que no es decandeixi si es veu vedat el seu sadollament; en el cas extrem per la consumpció del propi organisme. És en una memòria, comparable a allò que rep aquest mateix nom a les nostres modernes màquines de pensar (basades en una realització electrònica de la composició significant), on jeu aquesta cadena que *insisteix* a reproduir-se en la transferència, i que és la d'un desig mort.

És la veritat d'allò que aquest desig fou en la seva història això que el subjecte crida pel seu símptoma, com digué Crist que ho haurien fet les pedres si els fills d'Israel no els haguessin prestat la seva veu.

Aquesta és també la raó per la qual només la psicoanàlisi permet diferenciar, a la memòria, la funció de rememoració. Arrelada al significant, aquesta funció resol, per l'ascendent de la història en l'home, les apories platòniques de la reminiscència.

Basta llegir els *Tres assaigs sobre la sexualitat* [1905 i ss.], recoberts per a la gent amb tanta glossa pseudo-biològica com hi ha, per constatar que Freud fa derivar tota acció a l'objecte de una dialèctica del retorn.

Partint així del νόστος [retorn a la pàtria] hòlderlinià, fou a la repetició kierkegaardiana on arribà Freud menys de vint anys més tard. Això vol dir que el seu pensament, per haver-se sotmès al seu origen tan sols a les humils però inflexibles conseqüències de la *talking cure*,** no pogué mai desprendre's de les servituds vivents que, des del principi reial del Logos, el van conduir a tornar a pensar les mortals antinòmies empedoclesianes.

¿I com concebre, sinó en aquesta «altra escena» de què parla com a lloc del somni, el seu recurs d'home científic a un *Deus ex machina*, menys irrisori

* El *Deckerinnerung*, record encobridor, de Freud és traduït així en diversos idiomes, de manera adequada al concepte. (N. del t.)

** Així tradueix Lluís Dezpany (Lluís Faraudo) les *fanfreluches antidotées* del cap. II feia amb ell. (N. del t.)

pel fet que aquí sigui revelat a l'espectador que la màquina dirigeix el mateix director d'escena? Figura obscena i feroç del pare primordial, inescapable la seva redempció en l'etern engegament d'Èdip, ¿com pensar, sinó perquè hagué de vinclar el cap sota la força d'un testimoni que superava els seus prejudicis, que un savi del segle XIX hagi tingut en més consideració que res en la seva obra aquest *Tòtem i tabú* [1913] al davant del qual els etnòlegs d'avui s'inclinen com davant del creixement d'un mite autèntic?

I, tant com això, aquesta imperiosa proliferació de creacions simbòliques particulars, on es motiven fins al mínim detall tant les compulsions del neuròtic com això que hom anomena les teories sexuals de l'infant, ¿no respon a les mateixes necessitats que el mite?

És d'aquesta manera que el petit Hans * —això ara per col·locar-nos al punt just en què actualment es desenvolupa al meu seminari el comentari que faig de Freud— deixat a l'estacada per les carències dels seus entorns simbòlics, posat al davant de l'enigma, per a ell actualitzat de sobte, del seu sexe i de la seva existència, desenvolupa, sota la direcció de Freud i del seu pare, deixeble de Freud, al voltant del cristall significant de la seva fòbia, i d'una manera mítica, totes les permutacions possibles d'un nombre limitat de significants.

Operació en què es demostra que fins i tot al nivell individual la solució d'allò impossible li és fornida a l'home per l'exhauriment de totes les formes possibles d'impossibilitats amb què hom es troba a l'hora d'escriure l'equació significant de la solució. Demostració colpidora puix que esclareix el laberint amb una observació de la qual fins al dia d'avui no s'ha fet ús per res més que per extreure'n materials d'enderroc. Puix que també fa sensible que la natura de la neurosi es fa palesa a la coextensivitat del desenvolupament del símptoma i de la seva resolució curativa: la neurosi, ja sigui fòbica, histèrica o obsessiva, és una qüestió que l'ésser planteja per al subjecte «des d'allí on era abans que el subjecte vingués al món» (aquesta subordinada és la frase mateixa que fa servir Freud quan explica al petit Hans el complex d'Èdip).

Es tracta aquí d'aquest ésser que només apareix el llampec d'un instant en el buit del verb ésser; i ja he dit que planteja la seva qüestió per al subjecte. ¿Què vol dir això? No la planteja aquesta qüestió al *davant* del subjecte, puix que el subjecte no pot acudir al lloc on la planteja, però la planteja *en lloc* del subjecte, és a dir que en aquest lloc planteja la qüestió *amb* el subjecte, tal i com un hom planteja un problema *amb* una ploma i l'home d'Aristòtil pensava *amb* la seva ànima.

És així²² com Freud ha fet entrar el jo a la seva doctrina: definint-lo per les resistències que li són pròpies. Que aquestes resistències són de natura imaginària, en el sentit de les enganyifes coaptatives, que l'etologia ens demostra en les conductes animals de la parada nupcial i del combat, m'he afanyat a fer-ho copsar en el cas de l'home. Aquestes enganyifes es redueixen en aquest cas a la relació narcisística tal com la introduí Freud i tal com jo l'he elaborada a *l'estadi del mirall*.** Per més que Freud, per situar com ho fa en aquest jo la síntesi de les funcions perceptives a les quals s'integren les seleccions sensorio-motors, semblés tornar una i altra vegada a la delegació que li és feta tradi-

22. Els dos paràgrafs que vénen els he tornat a escriure (desembre de 1968) només per a l'alleugeriment del discurs.

* S. FREUD, *Analyse der Phobie eines fünfjährigen Knaben. Falldarstellung* «Der kleine Hans» (1909). (N. del t.)

** Cf. *Écrits*, ps. 93-100, *Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je*; a més de les ps. 69-70, i a l'índex de conceptes. (N. del t.)

cionalment de respondre de la realitat, el cas és que aquesta realitat no està sinó encara més inclosa al suspens del *jo*.

Puix que aquest *jo*, que comença distingint-se per les inèrcies imaginàries que concentra en contra del missatge de l'inconscient, només opera cobrint aquest desplaçament que és el subjecte; i ho fa amb una resistència essencial al discurs com a tal discurs.

Aquesta és la raó per la qual un exhauriment dels mecanismes de defensa, tan tangible com la que ens fa, posem per cas Fenichel en els seus problemes de tècnica perquè és un pràctic (mentre que tota la reducció teòrica que fa de les neurosis o de les psicosis a anomalies genètiques del desenvolupament libidinal és la banalitat mateixa), es manifesta, sense ni que en doni compte ni que se n'adoni, com el revers d'un envers que estaria format pels mecanismes de l'inconscient. La perífrasi, l'hipèrbaton, l'el·lipsi, la suspensió, l'anticipació, la retractació, la denegació, la digressió, la ironia, aquestes són les figures d'estil (*figurae sententiarum* de Quintilià), tal i com la catacresi, la lítote, l'antonomàsia, la hipotiposi, en són els trops: aquests termes s'imposen a la ploma com els més propis per etiquetar aquells mecanismes. ¿És que hom podria veure en això una simple manera de dir les coses, quan són aquestes mateixes figures les que són en acte a la retòrica del discurs efectivament pronunciat per l'analitzat?

Obstinant-se a qualificar amb el terme de «permanència emocional» la natura de la resistència per fer-la estranya al discurs, els psicoanalistes d'avui en dia només mostren que els cau a sobre una de les veritats fonamentals que Freud trobà pel camí de la psicoanàlisi. El que passa és que, a una veritat nova, hom no pot contentar-se de fer-li lloc; del que es tracta és de prendre el nostre lloc en ella. Una veritat així exigeix que hom es mogui del lloc on és. I això no es podria fer només habituant-s'hi. Al real, hom s'hi habitua. La veritat, hom la reprimeix.

Ara bé, al savi, al mag, i fins i tot al remeier, li cal molt especialment ser l'únic que sap. La idea que al fons de les ànimes més simples i, el que és més, malaltes, hi hagi alguna cosa a punt d'esclatar, encara passa! —però això que hi hagi algú que fa la cara de saber-ne tant com ells sobre el que se n'ha de pensar... correu a ajudar-nos, categories del pensament primitiu, prè-lògic, arcaic, fins i tot del pensament màgic, tan còmode per imputar-lo als altres. El que passa és que no convé que aquests trinxeraires ens tinguin amb un pam de llengua a fora proposant-nos enigmes que es manifestin massa maliciosos.

Per interpretar l'inconscient com Freud ho fa hauríem de ser, com ell ho era, una enciclopèdia de les arts i les muses, acompanyat d'un lector assidu de les «*Fliegende Blätter*».* I la tasca no se'ns faria més fàcil si ens deixéssim portar per un fil teixit amb allusions i amb citacions, amb jocs de paraules i equívocs. ¿Ens tocarà aprendre l'ofici de les galindaines antidotades? **

Tanmateix ens hi hem de resoldre. L'inconscient no és ni allò primordial, ni allò «instintual»; i d'elemental no coneix altra cosa que els elements del significat.

* Setmanari humorístic alemany (Munic, des del 1844). (N. del t.)

** Així tradueix Lluís Deztany (Lluís Faraudo) les *fantreluches antidotées* del cap. II de la 1.ª part del *Gargantua* de Rabelais. Es tracta de profecies en vers plenes d'allusions obscuríssimes, i que satiritzen per imitació les de Merlí o de Nostradamus. Deztany les compara a certes obres d'Arnau de Vilanova, Anselm Turmeda i Francesc Eiximenis. (N. del t.)

Els llibres que podem anomenar canònics en matèria d'inconscient —la *Traumdeutung*, la *Psicopatologia de la vida quotidiana* [1901] i *L'acudit* (Witz) *en les seves relacions amb l'inconscient* [1905]— no són altra cosa que un teixit d'exemples el desenvolupament del qual s'inscriu a les fórmules de connexió i de substitució (només que decuplicades per llur complexitat particular; i de vegades Freud en dóna el quadre fora de text) que són les que donem del significat en la seva funció de *transferència*. Perquè precisament en el sentit d'aquesta funció és introduït a la *Traumdeutung* el terme d'*Übertragung* o *transferència*; ell donarà nom més endavant al motor operatiu del lligam intersubjectiu entre l'analitzat i l'analista.

Diagrames com aquests no solament només són constituents de cada un dels símptomes de la neurosi, sinó que només amb ells ens és permès d'embolcar la temàtica del seu curs i de la seva resolució. Tal i com les grans observacions d'anàlisi que va donar Freud es fan admirar justament perquè demostren això.

I per arribar-nos en una dada més reduïda, més manejable puix que ens ofereix l'últim timbre amb què segellar això que venim dient, citaré l'article del 1927 sobre el fetixisme, i el cas que Freud hi refereix d'un pacient²³ per a qui la satisfacció sexual exigia una certa brillantor sobre el nas (*Glanz auf der Nase*). L'anàlisi va mostrar d'ell que això ho devia al fet que els seus primers anys anglòfons havien desplaçat en un esguard al nas (*a glance on the nose*, i no *shine on the nose* a la llengua «oblidada» de la infància del subjecte) la curiositat abrusadora que el lligava al fallus de sa mare, és a dir a aquest manca-ésser eminent del qual Freud va revelar el significat privilegiat.

És aquest abisme obert al pensament: que un pensament es faci sentir a l'abisme, el que va provocar de bell antuvi la resistència a l'anàlisi. I no ho fou, com se sol dir, la promoció de la sexualitat a l'home. Aquesta és l'objecte que predomina, de molt, a la literatura, a través dels segles. I l'evolució de la psicoanàlisi ha aconseguit per un acte de màgia còmica de fer-ne una instància moral, el bressol i el lloc d'espera de l'oblativitat i de l'amància. La cavalçada platònica de l'ànima, ara beneïda i il·luminada, se'n va pel dret al paradís.

L'escàndol intolerable dels temps en què la sexualitat freudiana no era encara santa, era que fos tan «intellectual». És en això que es mostrava com la digna comparsa de tots aquests terroristes els complots dels quals havien d'arruïnar la societat.

Al moment en què els psicoanalistes s'afanyen a remodelar una psicoanàlisi benpensant, de la qual el poema sociològic del *Jo autònom* és el coronament, vull ara dir a aquells que m'entenen en què reconeixen els mals psicoanalistes: i és en el terme que fan servir per menysprear qualsevol recerca tècnica i teòrica que prossegueixi l'experiència freudiana en la seva línia autèntica. És el mot: *intellectualització* —execrable per a tots aquells que, vivint ells mateixos en el temor de passar la prova de beure el vi de la veritat, escupen al pa dels homes, sense que llur mala bava després de tot pugui mai fer-hi altre ofici que el d'un llevat.

23. *Fetischismus*, G. W., xiv, p. 311.

III. La lletra, l'èsser i l'altre

Així, doncs, això que pensa al meu lloc ¿és un altre jo? ¿Representa la descoberta de Freud la confirmació al nivell de l'experiència psicològica del maniqueisme?²⁴

De fet, no és possible cap confusió: allò a què la recerca de Freud ha introduït, no és a casos més o menys curiosos de personalitat segona. Ni tan sols a l'època heroica de què acabem de fer esment, una època en què, com feien els animals als temps dels contes, la sexualitat parlava, mai no s'ha arribat a precisar l'atmosfera de diableria de pastorets de Nadal que una orientació així hauria engendrat.²⁵

La fi que a l'home li proposen els descobriments de Freud va ser definida per ell a l'apogeu del seu pensament en uns termes emocionants: *Wo es war, soll Ich werden*. Allà on fou això, em cal advenir.

Aquesta fi és de reintegració i d'acord, jo diria de reconciliació (*Versöhnung*).

Però si hom desconeix l'excentricitat radical de si mateix a ell mateix amb què l'home és acarat, o dit d'una altra manera, la veritat descoberta per Freud, hom fallarà en l'ordre i en els camins de la mediació psicoanalítica; hom en farà l'operació de compromís a què ha arribat efectivament, és a dir, a allò que més repudien tant l'esperit de Freud com la lletra de la seva obra: perquè la noció de compromís és invocada per part seva sense parar com allò que suporta totes les misèries que la seva anàlisi socorre; i així podem dir que el recurs al compromís, ja sigui explícit o implícit, desorienta l'acció psicoanalítica i la submergeix en la fosca de la nit.

Però no basta tampoc de fer-se amb els Tartufs moralitzants dels nostres dies i d'omplir-se el bec amb la «personalitat total», per haver dit tan sols alguna cosa articulada sobre la possibilitat de mediació.

L'heteronomia radical, de la qual Freud ha mostrat a l'home la badadura, no pot ja ésser recoberta sense fer de tot allò que s'hi esmerça una deshonestat pregona.

¿Quin és, doncs, aquest altre al qual estic més lligat que a mi mateix, puix que al si més assentit de la meua identitat amb mi mateix, és ell qui m'agita?

La seva presència no pot ser compresa sinó en un grau segon de l'alteritat, que el situa ja ell mateix en posició de mediació en relació amb el meu propi desdoblament tant respecte a mi mateix com respecte a un semblant.

Si he dit que l'inconscient és el discurs de l'Altre amb una A grossa, és per indicar el més enllà al qual es nua el reconeixement del desig amb el desig de reconeixement.

Dit d'una altra manera, aquest altre és l'Altre que invoca fins i tot la meua mentida com a garant de la veritat en què ella subsisteix.

Amb la qual cosa el que observem és que la dimensió de la veritat emergeix amb l'aparició del llenguatge.

Abans d'aquest punt, a la relació psicològica, perfectament aïllable en l'ob-

24. Un dels meus col·legues arribava a pensar-ho així, tot interrogant-se sobre si l'Es de la doctrina ulterior no era pas el «jo dolent». (Ja es veu amb qui he hagut de treballar. 1966.)

25. Observi's tanmateix el to amb què hom pot parlar en aquella època de les entremaliadures de follet de l'inconscient: *Der Zufall und die Koboldstreiche des Unbewussten* [L'atzar i les entremaliadures de follet de l'inconscient], aquest és un títol de Silberer, que resultaria absolutament anacrònic en el present ambient dels *managers* de l'ànima.

servació d'un comportament animal, hi hem d'admetre l'existència de subjectes, i no per algun miratge projectiu —aquest fantasma, al psicòleg li serveix per tenir resposta per a tot, a base d'escometre'l a tort i a dret— sinó per la raó de la presència manifestada de la intersubjectivitat. A l'aguait en què s'amaga, al parany construït, al fingiment ressaguer amb què un desertor allunyat de la colla despista el rapaç, emergeix alguna cosa més que no en l'erecció fascinant de la parada nupcial o del combat. No hi ha res tanmateix en això que transcedeixi la funció de l'enganyifa al servei d'una necessitat, ni que afirmi una presència en aquest més-enllà-del-vel on la Natura sencera pot ser qüestionada sobre el seu desig.

Perquè la qüestió mateixa pugui sortir a la llum del dia (i és sabut que Freud hi va arribar a *Més enllà del principi del plaer* [1920]), cal que el llenyatge sigui.

Car jo puc ensarronar el meu adversari fent un moviment que és contrari al meu pla de batalla; ara bé, aquest moviment exercirà el seu efecte d'engany només justament en la mesura en què el produeixo en realitat, i per al meu adversari.

Però en les proposicions amb què obro amb ell una negociació de pau, és en un lloc tercer, que no és ni la meua paraula ni el meu interlocutor, on se situa això que aquesta paraula li proposa.

Aquest lloc no és altre que el lloc de la convenció significant, tal i com es desenvela en el que hi ha de còmic en aquesta queixa dolorosa del jueu al seu company: «¿Per què em dius que vas a Cracòvia perquè creguí que vas a Lemberg, quan on de debò vas és a Cracòvia?» *

És ben clar que el meu moviment de tropes de fa un moment pot ser comprès en aquest registre convencional de l'estratègia d'un joc, en el qual si enganyo el meu adversari és en funció d'una regla, però aleshores el meu èxit és apreciat en la connotació de la traïdoria, és a dir, en la relació amb l'Altre garant de la Bona Fe.

Aquí els problemes són d'un ordre l'heteronomia del qual és senzillament deixada de banda sense ni reconèixer-la, reduint-la a qualsevol «sentiment de l'altre», se l'anomeni com se l'anomeni. Puix que «l'existència de l'altre», havent reeixit adés a aconseguir les orelles del Midas psicoanalista a través de l'envà que el separa del conciliàbul fenomenologista, se sap que per entre els canyissos corre aquesta notícia: «Midas, el rei Midas, és l'altre del seu pacient. És ell mateix qui ho ha dit.»

¿Quina porta en efecte ha enfonsat amb això? L'altre: ¿quin altre?

Quan el jovenet André Gide desafiava la seva dispesera, a qui la seva mare l'havia confiat, que el tractés com un ésser responsable, obrint ostensiblement davant del seu nas, i amb una clau que només és falsa perquè és la clau que obre tots els mateixos cadenats que són com aquell, el cadenat que ella mateixa es creu que és el digne significant de les seves intencions educatives, ¿a quin altri apunta? Aquella que intervindrà, i a qui l'infant dirà tot rient: «¿Què n'heu de fer d'un cadenat ridícul per fer-me fer bondat?» Però pel fet només d'haver-se quedat amagada i d'haver esperat al vespre per, després de la rebuda tibada que convé, sermonejar el vailet, no és només una altra de qui aquesta li mostra la cara amb la colera, és també un altre André Gide, que ara ja no està gaire segur, a partir d'aquest moment, i fins i tot ara que torna sobre això,

* Vid. *L'acudit i la seva relació amb l'inconscient*, 3, (4). (N. del t.)

del que havia volgut fer: això ha estat canviat fins i tot en la seva veritat pel dubte dirigit contra la seva bona fe.*

Potser aquest imperi de la confusió, o sigui simplement aquell on es representa tota l'*opera buffa* humana, mereix que ens hi aturem, per comprendre els camins pels quals procedeix l'anàlisi, i no solament per restaurar-hi un ordre, sinó per instal·lar les condicions de la possibilitat de restaurar-lo.

Kern unseres Wesen, el nucli del nostre ésser, no és pas a això que Freud ens ordena que dirigim el nostre punt de mira —això tants d'altres ho han fet abans que ell amb l'adagi taujà del «Coneix-te tu mateix»— com són els camins que hi duen allò que ens dóna a revisar.

O, més aviat, aquest «això» al quals ens proposa que arribem, no és això que podria ser objecte d'un coneixement, sinó això —¿no és així com ho diu?— que fa el meu ésser i del que ens ensenya que en dono tant i més testimoni als meus capricis, a les meves aberracions, a les meves fòbies i als meus fetitxes, que, al meu personatge vagament net i polit.

Follia, heu deixat de ser l'objecte de l'elogi ambigu en què el prudent savi endegà el cau inexpugnable de la seva basarda. Si després de tot no s'hi allotja tan malament, és perquè l'agent suprem que de sempre en cava les galeries i el dèdal, a qui serveix és a la raó mateixa, al mateix Logos.

I, si no, ¿com concebran vostès que un erudit, tan poc dotat per als «engatjaments» que el sol·licitaven al seu temps —en tots temps passa el mateix— com ho era Erasme, hagi ocupat un lloc tan eminent en la revolució d'una Reforma en què l'home estava tan interessat en cada home com en tots?

El que passa és que per poc que hom toqui la relació que l'home té amb el significat —en aquest cas es tracta de la conversió dels procediments de l'exegesi— hom canvia el curs de la seva història en modificar les amarres del seu ésser.

És en això que el freudisme, per incompès que hagi estat, per confuses que en siguin les conseqüències, apareix, se'l miri com se'l miri, essent capaç d'entreveure els canvis que hem viscut a la nostra pròpia vida, com constituint una revolució imperceptible però radical. És en va acumular testimonis:²⁶ tot allò que interessa no solament les ciències humanes, sinó el destí de l'home, la política, la metafísica, la literatura, les arts, la publicitat, la propaganda, i seguint per ací, no en tinc cap dubte, l'economia, ha estat afectat pel freudisme.

¿I es tracta ací tanmateix de qualsevol cosa que no siguin els efectes des- acordats d'una veritat immensa en què Freud va traçar un camí pur? Val a dir en aquest cas que aquest camí no se segueix en qualsevol tècnica que es prevalgui de la categorització només psicològica del seu objecte; és el cas de la psicoanàlisi d'avui en dia quan es fa a fora d'un retorn a la descoberta freudiana.

A més a més, la vulgaritat dels conceptes a què s'encomana la seva pràctica, les embastes de freudisme fals que només serveixen d'ornament, ni més ni

* André GIDE, *Si le grain ne meurt*, 1.ª part, v. (N. del t.)

26. N'extrec el més recent en què es presenta llis i ras de la ploma de François Mauriac per excusar-se, al «Figaro Littéraire» del 25 de maig, pel seu refús de «contar-nos la seva vida». Si ningú no pot posar-s'hi amb el mateix ànim, és, ens diu, que «des de fa mig segle, Freud, pensem el que pensem d'ell» ha passat per ací. I, després d'haver cedit per un moment al tòpic, que és perquè ens subjecta a la «història del nostre cos», torna de seguida a allò que la seva sensibilitat d'escriptor no ha pogut deixar escapar: si el nostre discurs volgués terminar-se, el que publicaria fóra la declaració més profunda de l'ànima de tots els nostres pròxims.

menys que això que hem d'anomenar justament el descrèdit en què prospera, tot això junt dóna testimoni del seu renegament fonamental.

Freud, per la seva descoberta, va fer que tornés a entrar a l'interior del cercle de la ciència aquesta frontera entre l'objecte i l'ésser que semblava marcar el seu límit.

Per bé que això sigui el símptoma i el preludi d'un qüestionament de la situació de l'home a l'ens, tal i com l'han suposat fins al moment present tots els postulats del coneixement, no s'acontentin, facin-me el favor, de catalogar el cas que jo ho digui com un cas de heideggerianisme —encara que sigui precedit d'un neo—, que no li afegeix res a aquest estil de galleda de les escombraries amb què s'estila de tenir dispensa de tota reflexió a base d'acudir a cal drapaire de les despulles mentals.

Quan parlo de Heidegger, o millor dit quan el tradueixo,* faig l'esforç de deixar-li a la paraula que ell profereix la seva significança sobirana.

Si parlo de la lletra i de l'ésser, si distingeixo l'altre de l'Altre, és perquè Freud me'ls indica com els termes a què es refereixen aquests efectes de resistència i de transferència, amb què he hagut de contendre de manera desigual, des dels vint anys que fa que exerceixo aquesta pràctica —pràctica impossible, després de Freud tothom es complau a repetir-ho— de la psicoanàlisi. És també perquè em cal ajudar-ne d'altres a no perdre-s'hi.

És per impedir que esdevingui erm el camp que han heretat, i per això fer-los entendre que si bé el símptoma és una metàfora, no és una metàfora dir-ho; com tampoc no ho és dir que el desig de l'home és una metonímia. Puix que el símptoma és una metàfora, que hom vulgui dir-s'ho o no, tal i com el desig és una metonímia, fins i tot si l'home se'n rifa.

I, a més, perquè jo els invités a vostès a indignar-se pel fet que després de tants de segles d'hipocresia religiosa i de fatxenda filosòfica res no hagi estat articulad sobre allò que lliga la metàfora a la qüestió de l'ésser i la metonímia a la seva mancança, caldria que, de l'objecte d'aquesta indignació, en tant que fautor i en tant que víctima, alguna cosa estigués encara ací per respondre-li: a saber l'home de l'humanisme i del crèdit, irremeiablement protestat, que ha obtingut sobre les seves intencions.

T. t. y. e. m. u. p. t.** 14-26 de maig de 1957

Observem ací que amb aquest article s'enllaça la intervenció que vàrem fer el 23 d'abril de 1960 a la *Société de philosophie*, a propòsit de la comunicació que hi va fer el senyor Perelman sobre la teoria que ell dóna de la metàfora com a funció retòrica, precisament a la *Théorie de l'argumentation****

JACQUES LACAN
traducció d'Antoni Vicens

* J. Lacan va publicar, efectivament, una traducció de l'article de Martin Heidegger, *Logos*, el 1956. (*N. del t.*)

** Això es llegeix «*Tu t'y es mis un peu tard*», «T'hi has posat una mica tard». (*Cf.* a la revista «*Ornicar?*», núm. 24, p. 37, l'article de J.-A. MILLER, *Encyclopédie*.) Jacques Lacan va néixer el 1901. (*N. del t.*)

*** Aquesta intervenció de Lacan és als *Écrits*, ed. cit., ps. 889 a 892. (*N. del t.*)